

Jan Sienkiewicz, *Groby polskie na Litwie.*
**Tom 1: *Rejon wileński część pierwsza*, Instytut Pamięci Narodowej,
Warszawa 2021, ss. 604. Tom 2: *Rejon wileński część druga*,
Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2021, ss. 704**
(Zdzisław J. Winnicki)

Jan Sienkiewicz – badacz naukowy, dokumentalista, krajoznawca, dziennikarz oraz wieloletni aktywny działacz polskiego ruchu kulturalno-społecznego i politycznego na Litwie, autor osiemnastu książek-monografii (z zakresu literatury wspomnieniowo-pamiętnikarskiej, zbiorów publicystyki, dokumentów politycznych, aktualności życia społeczności polskiej na Litwie), blisko dwudziestu artykułów oraz przyczynków *stricto* naukowych, około stu dokumentów, odezw i monitów społeczno-politycznych poświęconych sprawom statusu Polaków w Republice Litewskiej, ponad sześćdziesięciu recenzji merytorycznych i wydawniczych, dwu adaptacji naukowych ważnych monografii¹, wreszcie ponad tysiąc artykułów publicystycznych, popularnonaukowych i wywiadów, przedstawił do oceny naukowej owoc swych wieloletnich, żmudnych i precyzyjnych badań, poszukiwań oraz dokumentacji o treści wskazanej w tytule niniejszej recenzji.

Na przedłożoną pracę składają się dwa tomy: pierwszy, odnoszący się terytorialnie do północnej części rejonu (powiatu) wileńskiego, drugi, dokumentujący w podjętym zakresie jego południową część. W odniesieniu do obu części Autor zastosował jednolitą metodę, na którą składają się opis i wyjaśnienie podjętych badań, następnie alfabetyczny wykaz cmentarzy: parafialnych, prywatnych, dworskich, kościelnych i okołokościelnych, a także szczególnych – miejsc pochówków żołnierzy wojny polsko-bolszewickiej oraz Armii Krajowej. Dla obu części zestawił szkicową mapkę nekropolii i cmentarzyków ze wskazaniem ich nazw w językach polskim i litewskim, powierzchni, a nawet współrzędnych geograficznych okolicy.

Wstępy, wprowadzenia są koherentne, uzupełniające się nawzajem. Ich naukowe i poznawcze znaczenie polega na tym, że Sienkiewicz opisuje trendy odnoszące się do zmieniających się form (mody) nagrobków, elementów zdobniczych, inskrypcji, jakich podaje niezwykle dokładne i ilościowo imponujące treści.

¹ A. Bobryk, *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987-1997*, Toruń 2005, „Kurier Wileński”, 7 XII 2005 – 27 VII 2006; Z. Kurcz, *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie. Studium socjologiczne*, Wrocław 2005, „Kurier Wileński”, 18 VII 2007 – 22 II 2008.

Te ostatnie świadczą i stanowią źródło badawcze do ideowo-religijnych postaw ludu polskiego Wileńszczyzny. Cenne są również udowodnione kwestie związane z zapisem nazwisk, oddające nie tylko specyfikę mowy polskiej tutejszego obszaru, ale również tendencje stosowania takich zapisów w warunkach wpływów litewskich i rosyjskich na stopień zachowania/zniekształcania polskiej wersji tych zapisów. To ważne, gdyż Autor zaznacza, iż zbadane, udokumentowane i przedstawione dane (spisy, fotografie) odnoszą się do absolutnie dominującego żywiołu Wileńszczyzny, tj. ludności polskiej. Cenne jest przedstawienie przekonującej metody zaliczania pochowanych w oparciu nie tylko o brzmienie/zapis nazwiska, ale także inskrypcje i zdobnictwo cmentarne – do etnicznego, tu: polskiego pochodzenia zmarłych pochowanych na podwileńskich cmentarzach i cmentarzyskach. Znajdujemy tutaj wreszcie opisy z uzasadnieniem ich genezy odnośnie do ornamentyki – zdobnictwa pochówków i epigrafiki. Wszystko to łącznie stanowi analizę, opis i uzasadnienie lokalnej specyfiki kultury polskiej, tej części kresów północno-wschodnich, jaką była i nadal jest Wileńszczyzna, a w przedstawionym opracowaniu jej reprezentatywna część, a mianowicie rejon (powiat) wileński.

Po opisie, wstępach, wyjaśnieniach lingwistyczno-kulturowych, wskazaniu trendów sztuki cmentarnej oraz specyfiki postaw religijnych ujawnionych w inskrypcjach, oba tomy obejmują zasadniczą część dokumentacji, tj. alfabetyczny spis nekropolii z drobiazgowym imiennym wykazem pochówków, w tym – co szczególnie cenne – wskazaniem na „rodowe” ich charaktery (Autor dokładnie dla każdego cmentarza policzył pochówki przedstawicieli tych samych rodzin). Wykazowi towarzyszą dobrej jakości fotografie wskazujące na specyfikę podwileńskiej „architektury cmentarnej” oraz ilustrujące imiennie pochówki na danej posesji.

Opracowanie Jana Sienkiewicza ma charakter monumentalny. Obejmuje całość (sic!) zachowanych obiektów cmentarnych rejonu (powiatu) wileńskiego. Jest opisem i wyjaśnieniem wspomnianych wyżej kwestii etniczności (polskości) obszaru, zbadaniem brzmienia/zapisów, etnogenezy nazwisk charakterystycznych dla badanego terenu i wreszcie niezastąpionym źródłem dla poszukiwań osobowych, zarówno dla dzisiejszych mieszkańców Wileńszczyzny, ale chyba przede wszystkim dla rodzin mieszkających w powojennej Polsce, oderwanych od miejsc rodzinnych.

Opisy, wyjaśnienia, tłumaczenia i tezy podane są przez Autora bardzo komunikatywnym i jasnym językiem z zachowaniem syntetyczności przekazu. Nie znajdujemy tzw. przegadań, choć Autor, znany z kwiecistego – odpowiednio do prezentowanej problematyki – języka, w części pierwszej nie stroni od uzasadnionych lokalnie tłumaczeń typu anegdotycznego. Całość przedstawiona jest niezwykle starannie z punktu widzenia edytorskiego (widać w tym wieloletnie doświadczenie redakcyjne Autora).

Nie znajdujemy w recenzowanych dziełach żadnych uchybień merytorycznych ani formalnych. Praca Jana Sienkiewicza jest znaczącym wkładem w doku-

mentację specyficznych pomników kultury polskiej na Wileńszczyźnie. Będzie niezbędnym źródłem dla badaczy litewskich *poloniców* oraz praktyczną pomocą dla etnografów i lingwistów, także określonego środowiska historyków sztuki. Wreszcie pomocą dla potomków poszukujących pochodzenia swoich wileńskich antenatów. Zachowa Pamięć o tysiącach polskich mieszkańców tej części Ziemi Wileńskiej.